

АВСТРІЙЦІ ВІДРІЗНЯЮТЬСЯ ВІД НІМЦІВ СПІЛЬНОЮ МОВОЮ: ДО ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Марія Кирилюк

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(Умань, Україна)

Серед німецьких лінгвістів та в колі зацікавлених в мовних проблемах найчастіше дискутуються, як найбільш актуальні, питання «мовного занепаду», як наприклад у зв'язку з молодіжною мовою; роль німецької мови – та і інших мов – з огляду на домінанту англійської мови, а також співвідношення домінуючого мовного стандарту та мовних варіантів.

Актуалізація проблеми мовної варіативності останнім часом зумовлена новим підходами до неї через призму теорії плуріцентрики, в якій переглядається бачення ієрархічної структури домінантного та недомінантного варіанту, відбувається перегляд позицій щодо мовного стандарту, передбачається розширення поняття норми, а в реальній комунікації зростає значення регіонального та діалектного мовлення, яке в сучасному глобалізованому світі все більше переймає на себе національно ідентифікуючу функцію [5, с.179-187].

Мета статті полягає у дослідженні австрійського варіанту німецької мови із сучасних позицій як рівнозначного в структурі німецької плуріцентрики і як конструкта національної ідентифікації австрійців.

У зв'язку з розвитком плуріцентричної теорії розглядаються як застарілі цілий ряд понять: перестали бути адекватними протиставлення на кшталт *Hauptdeutsch /Randdeutsch* (головний/другорядний), що може засвідчити нерівноцінність варіантів. Рекомендується говорити про відмінності чи ознаки національних варіантів, а не про особливості чи відхилення, оскільки останнє співвідноситься з їх підпорядкованістю чи нерегулярністю, що не є таким насправді [5, с.188].

Якщо керуватися такими міркуванням, то коректною назвою для національних варіантів німецької мови слід вважати, *Deutschländisches Deutsch* (німецька німецька мова: власне німецький варіант німецької мови), *Österreichisches Deutsch*, (австрійська німецька: австрійська німецька мова) *Schweizerisches Deutsch*, (швейцарська німецька мова), тоді як при позначеннях типу *Deutsch in Österreich*, *Deutsch in Deutschland oder in der Schweiz* (німецька мова в Німеччині, Австрії чи Швейцарії), на думку дослідників, ігнорується державно-національна складова, що є неприйнятним для плуріцентрики як наукового поняття [5, с.185].

В свою чергу, дефініція національного варіанту охоплює сукупність всіх мовних явищ, які відносять типологічно до німецької мови на території певної національної держави, як мовний стандарт, так і всі розмовні регіональні варіанти, оскільки вони також є частиною мовної реальності тієї чи іншої країни, частиною мовної ідентичності її мовців.

Рудольф Мур (*Rudolf Muhr*) розглядає лінгвістичну складову як один з важливих, але не єдиний, критерій визначення плуріцентричних мов. Звісно, будь-який варіант мусить мати достатньо лінгвістичних особливостей, щоб вирізнитися серед інших і стати, таким чином, засобом особистої та колективної ідентифікації мовців.

Достатньо глибокими та всебічними можна вважати наукові дослідження лінгвістичних ознак національних варіантів німецької мови, в тому числі і її австрійського варіанту (*Ammon, Muhr, Wiesinger usw.*), де описуються відмінності німецької мови Австрії від німецької мови Німеччини на усіх мовних рівнях: фонетико-фонологічному, лексичному, граматичному. Цим, суто лінгвістичним аспектом, не обмежується з'ясування несхожості, здавалося б спільного німецькомовного надбання.

Поширене серед австрійців твердження «*Österreicher und Deutsche haben eine gemeinsame, aber nicht dieselbe Sprache*» (австрійці і німці мають спільну, але не однакову мову) відображає їх прагнення до національної ідентифікації через свою мову. Свого часу перед вступом Австрії до Європейського Союзу 1-

го січня 1995 року в ході всенародного референдуму в червні 1994 року своєю умовою був сформульований слоган «*Erdäpfelsalat bleibt Erdäpfelsalat*» (букв. картопляний салат залишиться залишається: *Erdäpfel* – австрійський варіант до німецького *Kartoffel*). В більш розширеному вигляді ця позиція була підтримана в багатьох газетах рекламами на кшталт:

«Alles bleibt, wie es isst. Was uns lieb und teuer geworden ist, nimmt uns auch als EU-Mitglied keiner weg: den Würstelstand nicht, den Heurigen, die Kipferl und die Semmeln nicht. Marmelade wird nicht Konfitüre heißen, Topfengolatsche nicht Sahnentörtchen und Burenwurst nicht Bockwurst. Die österreichische Identität bleibt uns erhalten, auch in der EU.» [3, с.167]. У приведеному вище тексті протиставляються слова на позначення продуктів харчування в австрійському варіанті та їх відповідники у німецькому стандарті з резюмуючим висновком: ми збережемо для вживання ці слова, як і збережемо свою австрійську ідентичність.

В результаті, у договорі, укладеному з Австрією при її вступі до Європейського Союзу, було відображено рівноправне використання 23 слів-австріцизмів, належних до сфери термінології продуктів харчування, наряду з відповідними позначеннями власне німецького стандарту, напр.: *Marille* (австр.) – *Aprikose*; *Faschierte* (австр.) – *Hackfleisch*; *Topfen* (австр.) – *Quark* та ін.

В науково-теоретичних оцінках стосовно національної ідентифікації виходять з того, що в мовних конструктах національної ідентичності наголошується передусім національна унікальність та внутрішньо національна рівність і що представники однієї нації прагнуть дистанціюватися передусім від тих націй, з якими вони особливо схожі. Іншим припущенням є те, що не існує якоїсь глобальної ідентичності, а вона є конструктом на базі індивідуальної, тобто такої, що базується на ідентичності окремого індивіда, тому правомірно говорити про різні ідентичності [3, с.169].

Однак, якщо звернутися до офіційного дискурсу (промов чи висловлювань офіційних осіб держави), то акцент тут іноді зміщується на державну, а не на

мовну спільність. Так, свого часу (1996 р.) в одній із промов колишній федеральний президент Австрії Томас Клестіль зазначив, що австрійці є нацією (*Willensnation*), яка визначена не спільністю мови, культури чи походження, а всього лише волею до державної спільності [3, с.171]. А за результатами деяких соціологічних опитувань більшість (83 %) погоджуються із твердженням, що нація ґрунтується на схваленні людьми держави, в якій вони живуть, навіть якщо вони розмовляють різними мовами [2].

Такі підходи дають підстави для скепсису того роду, що прихильність до спільної мови з німцями у випадку із Австрією може означати схвальне відношення до спільної німецької нації, що є абсолютно неприйнятно для Австрії, яка після 1945 року позиціонувала себе як перша жертва німецького націонал-соціалізму і прагнула всілякого, в тому числі і мовного, відмежування від Німеччини. Скептичні оцінки стосуються методик соціологічних опитувань, котрі не є справді переконливими у випадку серйозного інтересу до значення мови як конструкта ідентифікації. В свою чергу, лише застосування методів критичного дискурсного аналізу останніх 15 років може дати достовірну відповідь на питання, яке розглядається: значення мови як фактора національної ідентифікації [3, с.172]. Якщо орієнтуватися на частково доступний та квазіприватний дискурс, то мовна спільність розглядається учасникам дискусій як суттєва складова їх національної ідентичності. Такою вона розцінюється як елемент внутрішнього відмежування (по відношенню до раніше існуючих та нових мовних меншин) так і зовнішнього – від Німеччини через австрійський варіант німецької мови. Коли люди намагаються визначити, в чому особливості цього варіанту, що відрізняє його від власне німецького варіанту німецької мови, то знаходять такі його оцінки, як «*emotional*» (емоційний), «*ungenauer*» (менш точний), «*bunter*» (більш барвистий), «*viel weicher*», «*mehr melodisch*» (набагато м'якший і мелодійніший), відмічаючи не в останню чергу, відмінності прагматичного характеру, зокрема у формулах ввічливості, вітання чи прощання («*Kuß die Hand*» «*Habe die Ehre usw.*») [3, с.174].

У своїх дослідженнях в сфері прагматики [Muh, Warga] лінгвісти відмічають стосовно австрійських мовців дотримання принципу збереження соціального обличчя на противагу більшій прямоті та сильній его-презентації німецьких співрозмовників. Останнє з очевидністю пов'язано з більшим індивідуалізмом в німецькому суспільстві. Різним є також поводження з нормами та правилами, до яких в Австрії при потребі пристосовуються відповідно до ситуації, тоді як у Німеччині тяжіють до безумовного їх дотримання. У свою чергу, міжкультурні дослідження в галузі менеджменту засвідчили різницю у поведінці австрійців та німців під час їх професійної співпраці. Австрійці більш схильні до особистісно орієнтованих вчинків, полюбляють імпровізацію, проявляють групову солідарність та усвідомлення ієрархії, прагнуть уникнення конфліктів, екстравертні та менш самовпевнені. Їх німецькі колеги орієнтовані у своїх діях переважно на справу, більш конфліктні та самовпевнені, але менш екстравертні.

Ці відмінності не можуть не відобразитися в реалізації мовленнєвих актів, коли австрійські мовці застосовують в своїх проханнях чи вимогах форми умовного способу модальних дієслів, а німецькі – повнозначні дієслова дійсного способу. Така манера сприймається австрійськими співрозмовниками як різка та вимоглива, тоді як німці вважають застосування австрійськими співрозмовниками численних формул ввічливості перебільшенням та навіть нещирістю [5, с.195].

Такі прагматичні відмінності в мовленнєвій поведінці свідчать, що країни, які поділяють одну і ту ж мову, необов'язково слугують однаковими способами мовлення, що призводить до непорозумінь. Тим більш важливим стає дослідження таких відмінностей для уникнення конфліктів при комунікації.

Деякі ознаки австрійської німецької, в більшості випадків лексичного, переважно кулінарного типу, плекають недовговічний мовний патріотизм, а суперечками стосовно назв кулінарних виробів засвідчується усвідомлення

національного мовного варіанту. За межами такої сфери йому бракує мовного престижу [6, с.203].

Багато австрійців проявляють суперечливе відношення до рідної мови. Австрійський мовознавець Рудольф Мур влучно висловився з цього приводу: «*Wir sind Österreicher. Aber sprachlich wissen wir nicht so recht, wer wir sind*», констатуючи, що австрійці в мовному відношенні не зовсім впевнені, хто вони є [там же]. Спостереження науковців вказують на те, що австрійці мають за взірць мовний стандарт Німеччини, не усвідомлюючи, що існує рівноцінний свій.

Нинішній стан є таким, що незалежно від інформаційних, економічних та соціологічних факторів стабільно існує зв'язок між ще в школі сформованими уявленнями про норму та низькою мовною лояльністю австрійців до своєї німецької мови. Серед багатьох австрійців існує певна невизначеність стосовно коректності австрійського варіанту, стандартом визнається німецька мова Німеччини, а спроба говорити «правильною» німецькою, що сприймається дещо штучно, призводить до невпевненості у власній мовній компетенції.

Таким чином, із усього вище зазначеного виявляється невідповідність між статусом австрійської німецької, яким вона володіє теоретично як один з трьох рівноцінних варіантів німецької мови (*Deutschländisches Deutsch, Österreichisches Deutsch, Schweizerisches Deutsch*), та реальною оцінкою її престижу австрійським населенням в повсякденній комунікації. Стосовно мовного стандарту, то згідно концепції плуріцентрики, яка призводить до зміни схеми варіантів німецької мови, відбувається зміна поняття стандарту в напрямку його розширення. Іншими словами, визнається не єдиний стандарт, а різні, що визначається регіональними, соціальними чи ситуативними критеріями. Знання плуріцентрики німецької мови виявляється для носіїв національного варіанту важливою справою, оскільки є необхідною передумовою формування чіткого уявлення про свою австрійську німецьку мову і більш повного усвідомлення власної мовної та національної ідентичності.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у дослідженні тенденцій взаємодії рівноправних варіантів німецької мови на усіх мовних рівнях, а також в комунікативно-прагматичному і лінгвокультурологічному аспектах.

Література: 1. Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten / Ulrich Ammon. – Berlin /New York: De Gruyter, 1995. – 575 S. 2. Fessel-GfK Institut für Marktforschung: Österreichische Identität. - Wien, 2004. 3. De Cillia R. Sprachen und Identitäten in Österreich /Rudolf de Cillia // Der Sprachdienst. – 2012. – Jahrbuch 5. – S. 166-179. 4. Muhr R. Linguistic dominance and non- dominance in pluricentric languages / Rudolf Muhr // Non – dominant Varieties of pluricentric Languages. – Wien, 2012. – S. 23 - 48. 5. Muhr R. Zur Theorie der Plurizentrik am Beispiel des Deutschen / Rudolf Muhr // Der Sprachdienst. – 2012. – Jahrbuch 5. – S. 179-198. 6. Ransmayr J. Zur Wahrnehmung der Varietäten des Deutschen im Unterricht als Muttersprache und Deutsch als Fremdsprache / Jutta Ransmayr // Der Sprachdienst. – 2012. – Jahrbuch 5. – S. 198-208. 7. Variantenwörterbuch des Deutschen : Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol / U. Ammon [u.a.]. – Berlin /New York: De Gruyter, 2004. – LXXV. – 954 S.

ЗАЯВКА

на участь у III Міжнародній науковій інтернет-конференції
«Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства
та міжкультурної комунікації» (ELLIC 2016)
18, 19 березня 2016 року, м. Івано-Франківськ

Прізвище, ім'я, по батькові Кирилюк Марія Андріївна

Місце роботи Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини

Вчене звання, посада кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та
практики іноземних мов

Тема доповіді Австрійці відрізняються від німців спільною мовою: до
проблеми мовної та національної ідентичності

Назва секції Зіставні мовознавчі студії і міжкультурна комунікація

Поштова адреса: м. Умань, вул. Леніна 70, кв.37

Телефон: моб. 0969300305

E-mail: marand70@mail.ru